

РЕЦЕНЗІЯ

професора кафедри соціальної роботи та реабілітації
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктора педагогічних наук, професора **ДЕМЧЕНКО Ірини Іванівни**
на дисертацію **ОПАНАСЕНКО Оксани Віталіївни** на тему:
**«Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери
до роботи з молоддю у територіальних громадах»,**
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»
галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Актуальність та доцільність дисертації. Актуальність дослідження визначається конкретикою сучасного українського соціально-економічного середовища, що переживає одночасно три великомасштабні трансформації: євроінтеграційну, децентралізаційну та цифрову. Поєднання цих процесів зумовлює необхідність переосмислення ролі місцевих громад у формуванні молодіжної політики та формує новий запит на висококомпетентних фахівців соціальної сфери. В умовах гібридної війни, міграційних викликів і стрімкої цифровізації традиційні освітні моделі підготовки майбутніх соціальних працівників демонструють недостатню адаптивність, що актуалізує потребу в розробленні нових, науково обґрунтованих освітніх технологій, спрямованих на забезпечення сталого розвитку громад.

Молодь як соціально-демографічна група, що поєднує високий потенціал з підвищеною вразливістю, потребує цілісного соціально-педагогічного супроводу на рівні територіальних громад. Однак сучасна ситуація характеризується гострим дисбалансом між зростаючими потребами громад у кваліфікованих фахівцях та недостатньою розробленістю наукових підходів до їхньої професійної підготовки. Системний аналіз проблеми виявляє ключові суперечності: між об'єктивною суспільною потребою у фахівцях соціальної сфери, готових до ефективної професійної діяльності в умовах територіальних громад, та обмеженістю науково обґрунтованих концептуальних моделей їхньої підготовки; між критичною актуалізацією соціально-педагогічних проблем у територіальних громадах та дефіцитом відповідного кадрового потенціалу для їх системного вирішення; між наявними можливостями сучасних освітніх програм підготовки фахівців соціальної сфери та недостатнім впровадженням інноваційних педагогічних технологій у процес їх реалізації.

Зазначені суперечності обґрунтовують нагальну необхідність комплексного наукового осмислення та розробки практико-орієнтованих рішень проблеми формування професійної готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до діяльності з молоддю в умовах територіальних громад. Дослідження Оксани Опанасенко є своєчасною науковою відповіддю на ці виклики, поєднуючи державні пріоритети (децентралізація, молодіжна політика), соціальну відповідальність та науковий пошук.

Таким чином, тема дисертації є не лише актуальною з погляду сучасних педагогічних досліджень, а й стратегічно важливою для забезпечення сталого розвитку територіальних громад, підвищення якості та ефективності молодіжних соціальних послуг, а також формування дієвого громадянського суспільства в Україні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки та рекомендації представленої дисертації засвідчують виняткову методологічну зрілість дослідниці та демонструють високий рівень академічної культури. Концептуальна цілісність роботи забезпечується послідовним застосуванням адекватного дослідницького інструментарію, що органічно кореспондує з поставленою метою, визначеними завданнями та специфікою об'єкта і предмета наукового пізнання.

Методологічна стратегія дослідження характеризується комплексністю та багаторівневістю. Авторка демонструє вміння поєднання загальнонаукових методів (системний аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація) із спеціально-педагогічними методами (констатувальний та формувальний експерименти, педагогічне моделювання, діагностичні методики, контент-аналіз). Така багатовекторна методологічна архітектура уможливорює не лише фіксацію кількісних змін у досліджуваних показниках, а й глибинну інтерпретацію якісних трансформацій у структурі професійної готовності майбутніх фахівців соціальної сфери.

Окрему увагу заслуговує джерельна база дослідження, яка за своїм складом є репрезентативною, багатопарадигмальною та охоплює як вітчизняні, так і зарубіжні наукові джерела. Дисертантка демонструє високий рівень критичного осмислення існуючих концепцій, моделей та підходів до підготовки фахівців соціальної сфери, що створює міцну теоретичну основу для розробки власної наукової конструкції та її емпіричної верифікації.

Важливим свідченням інтеграції дослідження у світовий науковий простір є якісно виконані анотації українською та англійською мовами, які відповідають міжнародним академічним стандартам. Активна апробаційна діяльність дисертантки (участь у наукових конференціях, публікації у фахових виданнях) підтверджує наукову відкритість та готовність до конструктивного діалогу з професійною спільнотою.

Важливим індикатором наукової зрілості є практична реалізація розроблених положень. Оксана Опанасенко не лише теоретично обґрунтувала модель професійної підготовки майбутніх фахівців, а й експериментально підтвердила її ефективність у реальних умовах навчального процесу. Це надає роботі не лише теоретичну, а й значну прикладну цінність, що є обов'язковою умовою для визнання наукових результатів у сфері професійної освіти.

Отже, наукові положення, висновки та рекомендації дисертації повністю відповідають сучасним вимогам академічної доброчесності, демонструють високий рівень наукової аргументації та методологічної культури. Дослідження становить вагомий внесок у розвиток теорії і практики професійної підготовки фахівців соціальної сфери та може слугувати концептуальною основою для подальшого наукового пошуку в цій галузі.

Структура дисертації є обґрунтованою і логічною. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків, які ілюструють ґрунтовну дослідницьку роботу.

У **вступі** подано обґрунтування вибору теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та окреслено практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо їх упровадження та апробації, кількості публікацій, у яких відображено основні положення дисертації.

Перший розділ дисертації *«Теоретичні засади проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах»* є ґрунтовною теоретичною основою наукового пошуку, у якому дослідниця послідовно реалізує завдання аналітичного блоку дослідження. Він присвячений систематизації, критичному осмисленню та інтеграції наукового дискурсу щодо професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю в умовах територіальних громад.

Аналіз наукової літератури здійснено за принципом проблемно-хронологічного охоплення, що дозволяє прослідкувати еволюцію наукових поглядів, виявити ключові тенденції та відстежити зміни у підходах до професійної підготовки соціальних працівників.

Особливу цінність становить класифікаційний підхід, за допомогою якого структуровано науковий масив на три логічно взаємопов'язані блоки: соціально-аналітичний блок (дослідження соціальних проблем суспільства та специфіки територіальних громад); професіографічний блок (аналіз проблем професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери); технологічний блок (методичні та технологічні аспекти організації навчального процесу). Така тріадична структуризація свідчить про високий рівень системного мислення, дозволяє виявити як консенсусні позиції в науковій спільноті, так і проблемні зони, що потребують подальшого теоретичного опрацювання та емпіричної верифікації.

Вагомим здобутком теоретичного аналізу є глибоке узагальнення функціональної ролі соціального працівника в умовах децентралізації влади. Дослідниця переконливо обґрунтовує поліфункціональний характер професійної діяльності фахівця, що охоплює: організацію та координацію молодіжних ініціатив; розробку та реалізацію превентивних соціальних програм; побудову стратегічних партнерств із місцевими інституціями; здійснення соціально-педагогічного супроводу молоді. Такий системний підхід дозволяє чітко окреслити професійний профіль фахівця, адаптований до специфіки територіальної громади як унікального соціального простору з власними культурними кодами та соціально-економічними особливостями.

Концептуальним досягненням розділу є теоретичне конструювання поняття «готовність до професійної діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери в територіальній громаді» як складне, багатовимірне особистісне утворення, що інтегрує мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний компоненти. Це поняття розглядається не лише як відповідність професійним стандартам, а й як здатність до адаптивної, відповідальної, етично усвідомленої діяльності в умовах динамічної соціально-культурної реальності. Окреслена компонентна структуризація створює міцне теоретичне підґрунтя для подальшого моделювання, емпіричної діагностики та експериментальної перевірки рівня професійної готовності майбутніх фахівців.

Таким чином, перший розділ дисертації виконано на високому науковому рівні: він демонструє глибоке занурення в проблематику, логічну структурованість викладу, критичну рефлексію щодо існуючих підходів та формує міцну теоретичну основу для подальшого моделювання та експериментальної перевірки власної концепції.

Другий розділ дисертації *«Моделювання процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах»* присвячено теоретичному обґрунтуванню структурної моделі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю в територіальних громадах. Дослідниця пропонує цілісну концепцію, яка інтегрує три взаємопов'язані блоки (цільовий, змістово-процесуальний та оцінно-результативний). Такий модульний підхід забезпечує системність, гнучкість, адаптивність моделі до різних освітніх контекстів, а також дозволяє враховувати специфіку територіальних громад як унікального соціально-культурного середовища.

Важливим науковим здобутком є обґрунтування педагогічних умов ефективної реалізації моделі, серед яких: формування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності, спрямованої на роботу з молоддю в територіальних громадах; розвиток професійних компетентностей майбутніх фахівців через інтеграцію репродуктивних, активних та інтерактивних методів навчання; організація поетапної практичної підготовки фахівців соціальної сфери з акцентом на активну взаємодію з молоддю в реальних умовах територіальних громад із відповідним оновленням змісту

програми початкової практики. Ці умови не є формальними рекомендаціями, а виступають як фундаментальні чинники, що забезпечують якісне формування професійної готовності.

Крім того, авторка деталізує етапність реалізації експериментальної моделі, поділяючи її на: актуалізуючу (мотиваційне налаштування та професійне самовизначення); загальної підготовки (формування базових знань і умінь); узагальнення та систематизації (інтеграція здобутих компетентностей у цілісну професійну готовність). Такий етапний підхід узгоджується з принципами поступовості, наступності та динамічності формування професійної ідентичності. Пропонована методика професійної підготовки є інноваційною та комплексною: вона поєднує теоретичні основи з практичними компонентами, включаючи чітку структурну модель, педагогічні умови, методичний інструментарій та систему критеріїв оцінювання. Вона враховує сучасні виклики, з якими стикаються територіальні громади, і спрямована на формування високого рівня професійної готовності, мотивації та компетентності майбутніх фахівців.

На схвальну оцінку заслуговує методичний супровід реалізації педагогічних умов, представлений як система інтерактивних та цифрових технологій, серед яких: інтерактивні лекції з елементами зворотного зв'язку; лекції-прес-конференції, воркшопи, тренінги, проєктна діяльність; рольові та ситуативні ігри, зокрема гра «Хокей» та метод «Сенкан»; скрайбінг-технології (відеоскрайбінг, скрайб-презентації), реалізовані через сучасні цифрові інструменти (Animaker, VideoScribe, Moovly тощо). Цей інструментарій забезпечує не лише когнітивне залучення студентів, а й розвиток soft skills, необхідних для ефективної роботи з молоддю в громадах: комунікаційних, рефлексивних, критичних.

Кінцевим результатом моделі визначено досягнення високого рівня професійної готовності, який вимірюється за чотирма ключовими критеріями: мотиваційним, когнітивним, операційним та особистісним. Водночас, структура моделі дозволяє адаптувати її до різних рівнів підготовки (бакалавр, магістр) та освітніх середовищ (університет, громадська організація, центр соціальних служб). Представлена модель характеризується структурованістю, цілісністю, ієрархічністю, спрямованістю та логічно вписується у зміст загальної професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Таким чином, другий розділ роботи демонструє високий рівень теоретичної конструкції та практичної адаптивності моделі, що є підставою для її подальшої експериментальної апробації та впровадження в освітню практику.

У третьому розділі *«Експериментальна перевірка ефективності підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах»* представлено результати формуального педагогічного експерименту, який реалізовано з дотриманням усіх методологічних вимог, що забезпечує наукову достовірність, валідність та репрезентативність отриманих даних.

Експериментальна частина дослідження ґрунтується на чітко визначеній критеріально-показниковій базі, побудованій на чотирьох структурних критеріях: мотиваційний (ставлення до професії, усвідомлення значущості роботи з молоддю); когнітивний (рівень теоретичної підготовленості з питань молодіжної політики та соціально-педагогічної діяльності); операційний (практичні вміння та навички роботи в громаді); особистісний (готовність до професійного саморозвитку та рефлексії). Кожен критерій детально розгорнуто в систему показників і подано у чотирьох рівнях сформованості (високий, достатній, середній та низький), що забезпечує об'єктивність діагностики, дозволяє простежити динаміку змін у професійній готовності студентів та здійснити кількісно-якісний аналіз ефективності педагогічного впливу.

Методичний інструментарій експерименту включає: комплекс взаємодоповнювальних діагностичних методів (анкетування, тестування, спостереження, контент-аналіз продуктів діяльності (проекти, звіти, презентації)); статистичні методи обробки даних (t-критерій Стюдента, коефіцієнт кореляції, методи ранжування); репрезентативну вибірку ($n=387$ студентів), що відповідає вимогам до педагогічних експериментів.

Результати формувального етапу експерименту демонструють статистично значущі позитивні зміни за всіма критеріями професійної готовності. Зокрема, відзначено суттєве підвищення рівня мотивації до роботи в громаді, поглиблення теоретичних знань, розвиток практичних навичок організації молодіжних ініціатив, а також зростання рефлексивних та комунікативних компетентностей. Ці результати переконливо підтверджують ефективність розробленої авторської моделі, обґрунтованість визначених педагогічних умов та дієвість запропонованої методики. Вони свідчать про те, що інтеграція інноваційних технологій, поетапна практична підготовка та мотиваційно-ціннісне налаштування студентів є ключовими чинниками формування високого рівня професійної компетентності.

Отже, третій розділ дисертації є методологічно витриманим, науково достовірним та практично значущим. Він не лише емпірично підтверджує гіпотезу дослідження, а й демонструє реальну можливість впровадження розробленої моделі в освітній процес закладів вищої освіти, а також у систему підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери.

Висновки до розділів та загальні висновки узгоджені з метою та завданнями дослідження, логічно структуровані, аргументовані на основі емпіричних даних. Додаткові матеріали (таблиці, графіки, діагностичні карти) змістовно доповнюють основний текст і сприяють візуалізації результатів.

Аналіз змісту дисертації дає підстави для висновку про те, що поставлені завдання розв'язано, гіпотезу дослідження підтверджено, мету наукового пошуку загалом досягнуто.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Порушень принципів академічної доброчесності не виявлено. Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження.

Зауваження та рекомендації щодо оформлення та змісту дисертації. Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення результатів дослідження, вважаємо за доцільне висловити зауваження та побажання дискусійного змісту:

1. У дисертації наведено значний перелік нормативно-правових актів, який має переважно декларативний характер і не супроводжується аналізом їх впливу на підготовку фахівців соціальної сфери чи особливості соціальної роботи в територіальних громадах. Доцільно було б згрупувати законодавчі акти за сферами впливу (освіта, молодіжна політика, соціальний захист тощо), зробити короткий аналіз їх ролі та вказати, які з них найсуттєвіше впливають на професійну підготовку фахівця.

2. У підрозділі 1.3 наведено огляд практик США, Великої Британії, Франції, Швеції, Німеччини та Іспанії, проте подача залишається на рівні загальних тез. Для посилення наукової новизни та практичної трансферабельності було б доцільніше розкрити конкретні приклади успішних програм, методик чи підходів (наприклад, модель «Youth Work Labs» у Швеції чи «Community Youth Work» у Великій Британії) з коротким описом їхніх цілей, змісту, результатів та чітко зазначити, які саме елементи цих програм були адаптовані або трансформовані в авторську модель.

3. В описі змістового блоку моделі згадуються «соціально-інформативні проекти», «музейна педагогіка», «спеціально-орієнтовані теми», але без конкретних прикладів. Для більшої повноти варто було б навести 2–3 тематичні модулі (наприклад, «Молодіжна участь у громадському бюджеті», «Соціальне підприємництво в громаді») та описати один

кейс музейної педагогіки (наприклад, інтерактивна виставка «Молодь очима громади» з використанням артефактів і цифрових сторітелінгів).

4. У підрозділі 3.2 подано п'ятиетапну послідовність експерименту, проте бракує чіткого обґрунтування логіки переходу від одного етапу до іншого. Для підвищення методологічної прозорості доцільно було б розробити логіко-структурну модель експерименту (у вигляді схеми), де буде чітко показано цілі, задачі, зміст, методи, очікувані результати кожного етапу та їх взаємозв'язок.

5. У дисертації активно використовуються поняття «інноваційні підходи», «інноваційні педагогічні технології» та «інновації», проте їх зміст залишається недостатньо конкретизованим. Для посилення теоретичної значущості роботи доцільно було б у другому або третьому розділі детально розкрити специфіку інноваційних елементів, які виходять за межі загальновідомих форм навчання (наприклад, комп'ютерні, мультимедійні технології, інтерактивні лекції). Зокрема, потребують обґрунтування новаторські компоненти, які були інтегровані в авторську методику. Це дозволило б посилити теоретичну значущість дослідження та підвищити його практичну цінність.

6. У тексті роботи подано об'ємні таблиці, зокрема табл. 3.1 «Критерії та рівні сформованості професійної підготовки фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах». Для покращення логіки викладу та читабельності наукової роботи рекомендується перенести їх до додатків, а в основному тексті залишити її скорочений аналітичний опис або схематичне узагальнення.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку. Вони підтверджують новизну й актуальність порушених питань, а також творчий підхід авторки до вирішення складних завдань сучасної педагогічної науки.

Загальний висновок. Дисертація на тему: «Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах» виконана на актуальну тему, за змістом, науковою новизною, повнотою проведених досліджень та якістю аналізу отриманих результатів відповідає спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» та вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами), а її авторка Опанасенко Оксана Віталіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Рецензент професор кафедри соціальної роботи та реабілітації Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор педагогічних наук, професор Ірина ДЕМЧЕНКО